

Participarea adolescenților și bunăstarea lor subiectivă: o comparație între Brazilia, Chile, Spania și România¹

Brîndușa Grigoraș*

Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Jaime Alfaro**

Universitatea din Desarrollo, Chile

Jorge C. Sarriera, Livia Bedin***

Universitatea Federală din Rio Grande do Sul, Brazilia

David Sirlopu****

Universitatea din Desarrollo, Chile

Ferran Casas*****

Universitatea din Girona, Spania

Sergiu Bălățescu*****

Universitatea din Oradea, România

Abstract: *Adolescents' participation in all the matters that affect them has great importance for their life and well-being. Just a few studies explore adolescents' social participation and even less address the link between adolescents' participation and their subjective well-being (SWB). This article explores adolescents' perceptions on their participation in family, school, and community and its' relationship with their SWB measured by four psychometric scales: OLS, SLSS5, BMSLSS and PWI-SC5. Data have been collected within International Survey of Children's Well-Being-ISCWeB (the first international extended pilot 2011-2012) from four samples of adolescents ($M=12,1$, $SD=0,68$): Brazil, Chile, Romania and Spain. Descriptive and exploratory analyzes were performed using independent sample 't' test in order to examine mean scores of the SWB indicators by gender in the four countries and Pearson Chi-Square*

* Universitatea „Babeș Bolyai”, B dul 21 Dec. 1989, Nr. 128, Cluj Napoca, România. E mail: brindusa_grigoras@yahoo.com.

** Universitatea din Desarrollo, Chile. UDD Santiago, Av. Plaza 700, San Carlos de Apoquindo, Las Condes. E-mail: jalfaro@udd.cl.

*** Universitatea Federală din Rio Grande do Sul, Brazilia. Universidade Federal do Rio Grande do Sul (UFRGS), Rua Ramiro Barcelos, 2600, room 122, ZIP CODE 90035-003, Porto Alegre, Rio Grande do Sul, Brazil. E-mail: jorgesarriera@gmail.com; liviabedin@gmail.com.

**** Universitatea din Desarrollo, Chile. UDD Concepción, Av. Ainavillo 456, Concepción. E-mail: dsirlopu@udd.cl.

***** Universitatea din Girona, Spania. Departament de Psicologia. Universitat de Girona. Pl. S. Domènec, 9. 17071- Girona. Spain. E-mail: ferran.casas@udg.edu.

***** Universitatea din Oradea, Str. Universității nr. 1, Corp V, Oradea, România. E-mail: bsergiu2@gmail.com.

to test gender differences between the group of adolescents who perceive they are listened by adults and the group with nonparticipation. The relationship between adolescents' perception on participation in family, school and community, gender and their SWB was explored by analysis of variance (ANOVA). The results indicated that greater perceived participation of adolescents aged 12 is significantly associated with higher subjective well-being. Variations between countries in SWB in the way that adolescent's perceive their participation and also between boys and girls were found. The results are discussed with focus on the implementation of children's rights and programs which enables adolescents' participation in the contexts of their life and also on the need to improve policies for children and adolescents.

Keywords: adolescents; participation in life contexts; subjective well-being; cross-country research; gender.

Cuvinte-cheie: adolescenți; participare în contexte de viață; bunăstare subiectivă; cercetare comparativă internațională; gen.

Introducere

Anul trecut, lumea a sărbătorit cea de-a 25-a aniversare a Convenției Internaționale cu privire la Drepturile Copilului. Dreptul de participare al copiilor și adolescenților este un principiu fundamental recunoscut pe scară largă de cadrul normativ internațional, considerat ca un principiu călăuzitor ce ar trebui aplicat în toate aspectele și contextele de viață ale copiilor (Ben-Arieh, 2005). Noua sociologie a copilăriei a produs schimbări majore atât în felul în care adulții percep copilăria și se raportează la copiii (Mayall, 2000), cât și în privința rolului și locului copiilor în cadrul societății. Copiii sunt „actori sociali” care participă activ în familie și în societate, putând influența deciziile cu privire la viața și viitorul lor (Qvortrup, 1987; James și Prout, 2005).

Participarea este un concept-cheie al calității vieții și una din principalele caracteristici ale bunăstării (Weisner, 1998, 75-76; Fattore et al., 2007, 18). Ea este, de asemenea, considerată un nou domeniu al bunăstării copiilor (Ben-Arieh, 1997, 2004) care apare în unele indexuri comparative la nivel internațional și în instrumentele de măsurare a bunăstării copiilor (Land et al., 2001; HM Government, 2004; Bradshaw et al., 2007a; Land et al., 2007; Welsh Assembly Government, 2008; Rees et al., 2010a). Unii autori se referă la participare ca la un indicator pozitiv al bunăstării copilului (Kirby et

al., 2003; Lippman et al., 2014). Legătura dintre drepturile copiilor și bunăstarea acestora este un subiect puțin dezbătut în literatura de specialitate. El ar necesita însă o tratare mai aprofundată, datorită faptului că implementarea drepturilor copilului urmărește bunăstarea acestuia pe toate planurile (Lundy, 2014).

Un număr mare de documente și rapoarte internaționale ale unor organizații precum Consiliul European, UNICEF, Human Rights Watch Children's Rights Division sau Eurochild evidențiază importanța deosebită a dreptului copiilor de a participa în chestiuni care îi privesc și sunt importante pentru viața și bunăstarea lor. De asemenea, un număr mare de cercetări a subliniat competența copiilor, capacitățile și dorința lor de a participa, precum și potențialul lor de a furniza datele valide cercetătorilor în diferite domenii și aspecte ale vieții lor (UNICEF, 2001a, 2001b; Uniunea Europeană, 2011; Bradshaw et al., 2013; Casas și Bello, 2012; Camfield et al., 2009; Crivello et al., 2009; Fattore et al., 2009; Walker et al., 2008). Cercetătorii au discutat despre impactul pozitiv al Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului asupra domeniilor-cheie ale bunăstării copilului. Punerea în aplicare a unora dintre drepturile copiilor, cum ar fi cel de a participa și de a fi ascultat, rămâne o provocare în multe țări (Mekonen și Tiruneh, 2014), chiar și în țările democratice. Aceasta în principal deoarece

copiii și adolescenții nu sunt priviți, în general, ca cetățeni și oportunitățile lor de a participa sunt limitate (Lansdown, 2010). Rapoarte recente arată că Marea Britanie este unul dintre cele mai avansate state ale Uniunii Europene cu privire la punerea în aplicare a dreptului participării copiilor (Davey, 2010). Promovarea participării copiilor și adolescenților este un pilon prioritar în cadrul strategiilor locale și guvernamentale menite să îmbunătățească viața tinerei generații în țări precum Irlanda, Finlanda și Danemarca (Department of Children and Youth Affairs, 2000; Council of Europe, 2011a). Există inițiative și în țări precum România de a forma și implica adolescenții ca parte activă în procesul decizional din cadrul comunității în care trăiesc (Delegat de Tineret al României la ONU, 2015).

Strategia Consiliului Europei pentru Drepturile Copilului (2012-2015) prevede că una dintre principalele provocări la nivel internațional este respectarea drepturilor de participare ale copiilor, care „au acces limitat la informații și opiniile lor în viața publică și privată sunt rareori solicitate sau nu li se acordă atenția cuvenită” (Council of Europe, 2012, 4). În multe situații participarea copiilor în procesul de luare a deciziilor este mai degrabă un proces formal (Moldovanu et al., 2011). Pentru a participa efectiv, copiilor și adolescenților ar trebui să le fie furnizate de către adulți informațiile și oportunitățile corespunzătoare (Doek, 2014). Participarea copilului „este un drept, nu o obligație” (UNICEF, 2001a, 2), deci presupune implicarea liberă a copiilor și respectarea de către adulți a părerilor lor. Incongruența între discursul teoretic și punerea în aplicare a acestor principii și teorii este determinată în principal de faptul că imaginea socială a adulților asupra copilăriei este diferită de acest cadru juridic internațional promovat, dar și de faptul că cele mai multe informații referitoare la viața și bunăstarea copiilor provin de la adulți (părinți, profesori, alți experți) și nu direct de la copii. Atitudinile și normele culturale afectează și ele nivelul și formele de participare ale copiilor și adolescenților la societatea civilă (Sancar și Severcan, 2010). De asemenea, realitățile politice care variază în fiecare țară influențează modul în

care adulții percep copiii și adolescenții, precum și implementarea drepturilor lor (UNICEF, 2001c). Dreptul copiilor și adolescenților de a participa este stipulat în mai multe articole ale Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului (articolele 2, 13, 14, 15, 17), dar este formulat în mod explicit la articolul 12 care se referă la respectarea opiniilor copiilor în toate chestiunile care îi privesc în mod direct. În această studiu participarea se referă la dreptul fiecărui copil, indiferent vârstă de a fi ascultat de către adulți articolul 12 din Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului (United Nations General Assembly, 1989).

Copiii și adolescenții pot participa la procesul de luare a deciziilor și pot acționa în aproape orice context social, formal sau informal: în familie, în școală, în domeniul sănătății și luării deciziilor medicale, prin intermediul cluburilor și organizațiilor de tineret, prin activități sportive, întâlniri la nivel comunitar, prin orașe „prietenoase cu copiii” și strategii locale, ateliere de lucru cu agențiile guvernamentale și de dezvoltare, prin intermediul mass-media, prin forumuri internaționale, în cadrul parlamentelor copiilor și a strategiilor naționale (Commonwealth Secretariat, 2002).

Deși există multe cadre instituționale, mijloace participative și structuri prin care copiii și adolescenții își pot exercita dreptul de a participa într-un mod sustenabil, eficient și favorabil incluziunii, nu putem vorbi pe larg despre o cultură a participării. Potrivit obiectivului strategic recent al Strategiei Consiliului Europei pentru Drepturile Copilului (2012-2015), promovarea unei culturi a respectului față de copii ar trebui să înceapă cu schimbarea atitudinii adulților în ceea ce privește participarea copiilor în toate contextele vieții lor (Council of Europe, 2012).

Nu sunt multe date referitoare la nivelurile participării copiilor și adolescenților în diferite contexte ale vieții lor și la măsura în care ei simt că se pot exprima și pot avea o influență în chestiunile care îi privesc. Cu atât mai puține sunt disponibile cercetări comparative internaționale asupra relației dintre participare și indicatorii de bunăstare subiectivă. Implicarea copiilor în luarea deciziilor este o orientare recentă, asociată

cu recunoașterea faptului că sunt cetățeni ale căror drepturi și opțiuni trebuie să fie respectate de adulți. Prin urmare, înțelegerea modului în care participarea este asociată cu bunăstarea subiectivă a copiilor și adolescenților ar trebui să fie una dintre direcțiile principale de cercetare în domeniul tineretului.

Acest articol încearcă să umple un gol în literatura de specialitate. Vom începe prin trecerea în revistă a literaturii existente privind participarea adolescenților (definiții, forme și contexte, teorii și cadre normative) și a legăturii între participarea copiilor și adolescenților și bunăstarea lor. Vom analiza apoi percepțiile adolescenților cu privire la participarea lor în cadrul a trei contexte diferite: familie, școală și comunitate. Relația dintre bunăstarea subiectivă a adolescenților din cele 4 țări vorbitoare de limbă latină (Brazilia, Chile, România și Spania), precum și percepția lor cu privire la participarea în familie, școală și comunitate (datele privind această ultimă formă de participare sunt disponibile numai pentru România și Spania). De asemenea, va fi explorată interacțiunea dintre percepția participării adolescenților și gen. În final vom discuta implicațiile rezultatelor pentru cercetare și intervenție: creșterea gradului de conștientizare a importanței participării adolescenților în rândul adolescenților, părinților, cercetătorilor, societății civile și factorilor de decizie, precum și a valorii respectării acestui principiu nu numai pentru fiecare persoană în parte, ci și pentru întreaga societate.

Participarea adolescenților în diferite contexte

În mod similar cu conceptul de bunăstare, participarea are multe definiții și interpretări. De aceea el este un subiect complex, pe care mulți autori și organizații internaționale îl analizează. Cele mai multe dintre definițiile pe care le-am trecut în revistă se referă la participare ca la un proces „de împărtășire a deciziilor care afectează viața individului și viața comunității în care acesta trăiește” (Hart, 1992, 5), „în care copiii și tinerii se implică alături de alte persoane în problemele care privesc condițiile lor individuale și colective de viață” (Chawla, 2001, 2). Participarea

adolescenților este prezentată ca „implicarea adolescenților în influențarea proceselor, deciziilor și activităților” (UNICEF, 2001a, 11). Ea presupune nu numai componenta de luare a deciziilor, ci și cea de schimbare care ar trebui să urmeze după aceea (Burke, 2008). Potrivit lui Barber (2009), conceptul de participare este controversat, de multe ori nefiind bine definit din punct de vedere teoretic, iar formele de participare nu sunt toate democratice sau egalitare. Trecând în revistă principalele modele ale participării tinerilor, Barber (2009) observă că acestea oferă o imagine despre mecanismele ierarhice și potențialul transfer de putere la diferite niveluri de participare a tinerilor. În mod similar, Lundy (2014) vorbește despre o interpretare denaturată a conceptului de participare a copiilor, care este adesea asociat de către adulți doar cu participarea acestora la activități, mai degrabă decât cu participarea la luarea deciziilor. Același autor constată că, în contextul cercetărilor, participarea copiilor se referă numai la o singură etapă – copiii ca participanți direcți la cercetare, implicarea lor în designul cercetării, colectarea datelor, interpretarea și diseminarea rezultatelor fiind de multe ori ignorate. Chawla (2001, 2) afirmă că forma de participare cea mai adecvată variază în funcție de circumstanțe precum cultura, vârsta, sexul, contextul, condițiile politice, resursele disponibile și obiectivele participanților. Adolescenții se confruntă cu diferite experiențe și provocări și au diferite oportunități, dar toate acestea depind foarte mult de contextul în care trăiesc și de caracteristicile grupurilor din care aceștia fac parte (United Nations Children’s Fund, 2011).

Potrivit lui Barber (2009, 34), relația dintre bunăstarea tinerilor și participarea lor este explicată de teoria capitalului social. „A fi conectat la comunitate ca cetățean” și „a participa la activități care îți oferă satisfacție”, susține el, sunt părți fundamentale ale procesului de înțelegere a bunăstării. Morrow (1999, 757) completează că prin prisma capitalului social poate fi „explorat modul în care copiii ca actori sociali modelează și influențează mediile în care trăiesc”. Capitalul social joacă un rol important

în influențele socio-structurale asupra copiilor, în special pe segmentul de vârstă adolescentin și la vârstele mai mari. El influențează mai ales posibilitățile de autonomie, participare și luare a deciziilor în mediile și instituțiile în care tinerii se află, în special în cadrul sistemului de învățământ (Morrow, 1999, 760).

Studiile care au abordat bunăstarea copilului din punct de vedere ecologic au arătat importanța și influența mediului în care copiii cresc și se dezvoltă constant, interacționând cu ceilalți (Garbarino, 2014). Teoria ecologică a lui Bronfenbrenner explică importanța relațiilor și interacțiunilor copiilor în diverse contexte sociale, economice, politice și culturale ale vieții. Din perspectiva ecologică, participarea copiilor are funcția de a îmbunătăți relațiile acestora cu adulții și cu colegii lor, deoarece permite activarea mecanismelor care facilitează dezvoltarea abilităților, valorilor, competențelor, aspirațiilor, stimei de sine, pe scurt întregul potențial al fiecărui copil și, de asemenea, le oferă satisfacție. Participarea este un exercițiu deopotrivă comportamental și social, care dezvoltă independența copilului și conduce pe termen lung la crearea unui individ adaptat la noua societate informațională, bazată pe cunoaștere. Decizia ca și act nu mai este monopolul adulților care au puterea asupra vieților copiilor, în virtutea maturității și experienței lor. În prezent, pregătirea școlară a copiilor începe mai de timpuriu, fapt care îi pune în situația de a fi echipați cu abilități și competențe prin care să poată să răzbată în această societate care se complică tot mai mult pe toate planurile: social, politic, economic.

Contextele în care adolescenții pot participa sunt multe: de la nivel personal la cel internațional, de la casă și școală la proiecte comunitare locale și evenimente internaționale.

Participarea poate, de asemenea, varia de la simplul fapt de a fi informat la inițierea și luarea deciziilor-cheie (UNICEF, 2001a). Potrivit lui Zambrano et al. (1997), participarea nu este doar un drept, ci și un proces de formare, dar și o modalitate de a democratiza oportunitățile. Cu alte cuvinte, competența de a

participa în mod eficient este învățată de copii și adolescenți în experiențele și activitățile lor zilnice, depinzând de posibilitățile pe care le au în mediul în care trăiesc.

Participarea în cadrul familiei

Familia constituie primul mediu unde copiii învață să participe și au posibilitatea de a practica acest drept (UNICEF, 2002). În contextul privat al familiei, copiii își exercită dreptul de participare care constă atât în a fi consultați și ascultați, cât și în implicarea lor activă în deciziile și activitățile casnice. În familie, copiii dobândesc competențele de bază care îi ajută să participe mai târziu în sfera publică: grupul de prieteni, școală, comunitate, deciziile de politică publică și societatea în general (Richter și Zratler, 2011). Conform lui González et al. (2015), doar câteva studii au fost realizate pe tema participării copiilor și adolescenților în contextul familiei și foarte puține cercetări au explorat participarea dintr-o perspectivă de gen. Trecând în revistă studiile de specialitate în acest domeniu, autorii le-au împărțit în trei categorii: *relațiile dintre părinți și copii, cooperarea în cadrul gospodăriei și autonomie și independență*.

Deși este unul dintre cele mai importante spații în care trebuie să se aplice dreptul de participare, familia îi oferă adesea copilului un rol pasiv care presupune doar reacția copiilor la regulile și normele impuse de părinții lor (Palamari, 2007). Cu toate acestea, Bădescu și Petre (2012) au identificat într-un eșantion de copii și adolescenți români din mediul rural un nivel scăzut de participare a copilului în comunitate în contrast cu participarea în contextul familial, unde copiii sunt ascultați de către adulți și implicați în procesul decizional. De asemenea, rezultatele unui studiu pe un eșantion reprezentativ de 5.934 de adolescenți spanioli indică faptul că sunt în general de acord că pot participa în cadrul familiei: 71,5% din băieți și fete sunt de acord sau foarte de acord cu afirmația „eu pot participa la deciziile luate acasă” și doar 6,4% nu sunt de acord sau sunt

în dezacord puternic cu acest aspect (González et al., 2015).

Doar 60% dintre respondenții studiului internațional Young Voices (UNICEF, 2001b) consideră că opiniile sau punctele lor de vedere sunt luate în considerare în familie, iar 9% declară că nu participă deloc la deciziile din cadrul acesteia. Aceleași date pun în evidență faptul că două categorii de copii sunt mult mai implicate în deciziile familiei: cei din familii cu un singur copil și cei din grupurile socio-economice mai înstărite. Rezultatele unui studiu comparativ realizat cu tineri în Belgia, Canada și România a arătat că discuțiile despre politică în cadrul familiei sunt un instrument puternic pentru a transmite copiilor valori politice. Ele au și un efect puternic asupra modelelor de participare a adolescenților (Quintelier et al., 2007). Rezultatele unei cercetări realizate cu 1.545 de copii și adolescenți români referitor la părerile lor cu privire la aplicarea drepturilor copiilor au relevat faptul că dreptul de a-și exprima liber opinia (14,9%) este al doilea ca importanță după dreptul la viață, conform percepției lor. Fetele au o percepție mult mai optimistă asupra modului în care adulții respectă drepturile copiilor decât băieții, dar în ceea ce privește dreptul de a-și exprima liber părerile, fetele spun că acesta este mai puțin respectat (40,4%) comparativ cu băieții (34,2%) (Alexandrescu și Bălan, 2006).

Participarea în cadrul școlii

Alături de familie, școala este unul dintre contextele-cheie de zi cu zi din viață ale adolescenților și un loc în care copiii petrec mult timp și interacționează cu diferite persoane: profesori, colegi și prieteni. De asemenea, ei participă la diverse activități. Rezultatele unui studiu comparativ în România și Spania a arătat că satisfacția legată de școală este strâns legată de cea cu profesorii și, de asemenea, că experiența școlară pozitivă (satisfacția cu viața de elev) este puternic corelată cu bunăstarea subiectivă a adolescenților (Casas et al., 2013a). Se poate afirma faptul că în cadrul relațiilor cu profesorii lor, adolescenții doresc să aibă o bună

comunicare cu ei, ceea ce înseamnă nu numai să asculte, ci și să fie ascultați de către adulți.

Participarea copiilor și adolescenților în cadrul școlii a fost studiată în cadrul proiectului internațional Young Voices, care a arătat că doar 7 din 10 copii raportează că au relații bune sau foarte bune cu profesorii lor. 3% dintre copii și adolescenți spun că au relații proaste cu profesorii și au tendința de a da vina pe profesori pentru acest fapt, spunând că îi tratează în mod nedrept, îi ceartă și nu îi ascultă. Categoriile de copii și adolescenți care au raportat că au relații bune sau foarte bune cu profesorii lor sunt următoarele: cei cu nivel mai ridicat de fericire, fetele din țările în curs de dezvoltare, copiii mai mici (UNICEF, 2001b). În România, aproximativ 73% dintre elevi consideră că profesorii îi ascultă și țin cont de ceea ce spun. Fetele, copiii de vârste mai mici (8-11 ani), cei din mediul rural și cei cu note mai mari au o părere mai pozitivă în acest sens (Bălățescu și Bacter, 2015). Diverse rapoarte internaționale prezintă importanța participării adolescenților în procesul educațional. Potrivit unor cercetări recente desfășurate în țările europene, contribuția activă, ideile și punctele de vedere ale tinerilor la diferite proiecte școlare și comunitare locale subliniază importanța implicării copiilor în toate fazele proiectului: planificare, documentare, implementare și diseminarea proiectelor (Kränzl-Nagl și Zartler, 2010).

În România, Consiliul Național al Elevilor (CNE) funcționează ca structură consultativă a Ministerului Educației Naționale din 2007, fiind structura reprezentativă a elevilor la nivel național. Scopul principal al Consiliului Național al Elevilor este de a apăra și promova drepturile și interesele elevilor și de a implica elevii în actul educațional, viața civică, socială și culturală prin promovarea proiectelor și programelor care încurajează dezvoltarea personală a elevilor, voluntariatul și implicarea în comunitate (Ministerul Educației și Cercetării Naționale, Consiliul Elevilor, 2015). Cu toate acestea, în România nu există platforme de participare a copiilor și adolescenților la nivel școlar, iar cele existente permit un grad redus de implicare și

luare în considerare a opiniilor elevilor referitor la procedurile administrative, alegerea școlii, problemele de disciplină, deciziile cu privire la curricula școlară, evaluările formale etc.

Participarea în cadrul comunității

Comunitatea reprezintă un alt spațiu în care adolescenții trăiesc și interacționează zi de zi. Comunitatea înseamnă relațiile cu oamenii care locuiesc în vecinătate și cu autoritățile, zona în care trăiesc, instituțiile cu care interacționează, serviciile pe care le accesează. Participarea adolescenților în cadrul comunității presupune formarea și implicarea acestora ca parte activă în procesul decizional din comunitatea în care trăiesc. Există mai multe structuri participative la nivel comunitar: proiecte prin care adolescenții pot participa activ la soluționarea problemelor din comunitățile în care trăiesc, dezvoltarea de noi servicii și îmbunătățirea celor existente, implicarea adolescenților în proiecte de cercetare în care ei culeg datele și le interpretează. Participarea eficientă la procesele de luare a deciziilor și de elaborare a politicilor la nivel local în colaborare cu autoritățile locale dezvoltă capacitatea tinerilor (Landsdown, 2001; Moldovanu et al., 2011). Unul dintre proiectele naționale care are ca scop dezvoltarea capacității adolescenților de a fi implicați în promovarea inițiativelor la nivel local și național și crearea oportunităților de a participa la viața comunității este Rețeaua de Inițiativă a Adolescenților, un proiect al UNICEF România (Delegat de Tineret al României la ONU, 2015).

Veenhoven (2001) observă la adulți, dar și la copii efectele pozitive ale implicării și participării în proiectarea și funcționarea serviciilor în cadrul comunității asupra percepțiilor și evaluărilor utilizatorilor acestor servicii (în cazul copiilor e vorba de implicarea în proiectarea spațiilor de joacă deschise în oraș). Datele unui studiu recent arată că doar 66,8% dintre adolescenții români au raportat că sunt de acord cu afirmația „primăria le cere copiilor și tinerilor părerea despre lucruri care sunt importante pentru ei” (Grigoraș, 2014). Aceste date arată că adolescenții nu

comunică prea mult cu autoritățile locale. Puțini copii și adolescenți din Europa (15%) percep că opinia lor nu este luată în considerare de către administrația publică locală și un procent destul de ridicat de tineri (61%) cred că opiniile lor nu sunt suficient luate în considerare sau nu sunt luate în considerare deloc și se îndoiesc că autoritățile țin cont de părerile lor atunci când iau decizii (UNICEF, 2001b).

Participarea și bunăstarea subiectivă a adolescenților

Bunăstarea subiectivă este definită ca o sumă de „evaluări cognitive și afective ale vieții unei persoane” (Diener et al., 2002, 63). Dimensiunea cognitivă se referă la modul cum este satisfăcută sau nu o persoană de viața ei în general și depinde de satisfacția sa cu diferite domenii ale vieții (în cazul copiilor și adolescenților familia, școala, prietenii, zona de locuit etc.). Dimensiunea afectivă a bunăstării subiective se referă la sentimentele și emoțiile față de viața ca întreg. Interesul adulților în ascultarea opiniilor și punctelor de vedere ale copiilor despre viața și experiențele lor este destul de nou, dar în ultimele decenii s-au realizat tot mai multe cercetări la nivel internațional pe această temă (Ben-Arieh et al., 2014).

Rezultatele studiilor cu adulți au arătat că participarea, în special cea politică, este asociată pozitiv cu bunăstarea subiectivă a indivizilor (pentru o trecere în revistă vezi Bălțătescu, 2014, 137-139). Alte studii au arătat că și participarea socială este corelată cu bunăstarea subiectivă (Bian et al., 2014; Portella et al., 2013). De asemenea, sociologii au arătat că fericirea este puternic corelată cu participarea în organizațiile voluntare (Veenhoven, 2001; Bălțătescu, 2008).

Date recente ale cercetărilor internaționale asupra bunăstării subiective a copiilor au indicat faptul că aceștia își cunosc drepturile și au capacitatea de a-și exprima punctele de vedere și părerile într-un mod valid cu privire la diferite aspecte ale vieții lor (Rees și Main, 2015). Un studiu realizat cu adolescenți europeni arată că, în opinia lor, dreptul la participare este cel mai

important, după dreptul la educație și cel de a fi copil. Cu alte cuvinte, adolescenții își doresc ca vocea lor să fie ascultată și opiniile lor să fie respectate atât în deciziile legate de familie, cât și în ceea ce privește educația lor sau exercitarea dreptului de vot (Uniunea Europeană, 2011). Dreptul la participare al copiilor și adolescenților este relevant pentru exercitarea tuturor celorlalte drepturi, în cadrul familiei, școlii și în contextul social și comunitar. Domeniile în care copiii și adolescenții ar dori să fie consultați mai mult de către administrația locală și punctul lor de vedere să fie luat în considerare în cazul procesului decizional sunt activitățile de timp liber, educația și problemele de mediu (UNICEF, 2001b).

Rees et al. (2010a), într-o cercetare care a avut ca scop dezvoltarea unui index al bunăstării subiective a copiilor, constată că măsura în care adolescenții și copiii își pot exercita dreptul în procesul de luare a deciziilor a fost unul dintre cele mai puternice șase aspecte care le afectează nivelurile de satisfacție, alături de familie, aspectul fizic, bani/posesiuni materiale, utilizarea timpului și sănătatea. González et al. (2015) constată că percepția adolescenților asupra participării lor la deciziile din cadrul familiei este asociată cu scoruri mai mari ale bunăstării lor subiective. Același studiu a arătat că anumite aspecte relaționale între adolescenți și părinții lor, cum ar fi petrecerea unui timp de calitate împreună, frecvența cu care învața împreună, satisfacția cu persoanele cu care trăiesc și satisfacția legată de modul în care sunt ascultați, sunt predictorii ai participării percepute în familie, atât pentru fete cât și pentru băieți. De asemenea, studii recente au demonstrat că bunăstarea copiilor este mult mai scăzută în rândul celor care raportează neparticiparea în familie, comparativ cu copiii care raportează neparticiparea în comunitate sau la școală, deci copiii sunt mai afectați de faptul că nu sunt ascultați în cadrul familial (Grigoraș, 2014). Asocieri pozitive între participare și bunăstarea subiectivă au fost identificate la copii și adolescenți (Casas și Bello, 2012; Navaro, 2010), cei care au raportat că participă în diferite medii: familie, școală, comunitate au înregistrat

scoruri mai mari ale bunăstării subiective.

Relația dintre gen și participarea copiilor și adolescenților a fost puțin explorată. Studiile existente au relevat faptul că în comparație cu băieții, fetele comunică mai mult despre sentimentele și problemele lor decât băieții (Youniss și Ketterlinus, 1987; Zani, 1993, apud González et al., 2015) și înregistrează scoruri mai mari în privința participării sociale în context școlar comparativ cu băieții. Diversitatea rezultatelor obținute e justificată în principal de două aspecte: tipul de instrument folosit și domeniul specific care este măsurat (González et al., 2015).

Obiectivele cercetării

Scopul acestui articol este să exploreze percepțiile cu privire la participarea adolescenților din 4 țări vorbitoare de limbi latine (Brazilia, Chile, România și Spania). Participarea este urmărită în diferite medii: familie, școală, comunitate și se va studia relația acesteia cu bunăstarea lor subiectivă măsurată prin patru scale psihometrice: OLS, SLSS5, BMSLSS și PWI-SC5. De asemenea, va fi analizată interacțiunea dintre gen și percepția participării adolescenților în raport cu bunăstarea lor subiectivă.

Metodologie

Datele au fost colectate în cadrul *Studiului internațional privind bunăstarea copiilor* (ISCWeB), în cadrul primei anchete-pilot extinsă care a avut loc în 2011-2012. Ele provin din patru eșantioane de adolescenți din Brazilia, Chile, România și Spania (total 8.802 băieți și fete).

În acest articol am folosit trei itemi din chestionar care se referă la percepția pe care adolescenții o au cu privire la participarea lor în trei contexte de viață: familia, școala și comunitatea. Participanții la studiu au fost rugați să își exprime acordul sau dezacordul (pe o scală cu 5 trepte unde 5 = foarte de acord și 1 = dezacord total) referitor la următoarele enunțuri: „părinții mei (sau persoanele care au

grijă de mine) mă ascultă și țin cont de ceea ce spun”, „profesorii mă ascultă și țin cont de ceea ce spun”; „Primăria le cere părerea copiilor și tinerilor despre lucrurile care sunt importante pentru ei”. Cele trei variabile de participare au fost dihotomizate: o categorie cei care participă – foarte de acord și de acord, iar cealaltă categorie care nu participă – dezacord și dezacord total.

Au fost folosiți patru indicatori (scale psihometrice adaptate care fac parte din chestionarul studiului ISCWeB) pentru a explora bunăstarea subiectivă a adolescenților: *Satisfacția cu viața ca întreg a adolescenților* (OLS) a fost măsurată printr-o singură întrebare pe o scală cu 11 puncte, unde 0 = total nemulțumit și 10 = foarte mulțumit, având un punct neutru la 5 = nici mulțumit, nici nemulțumit.

Scala satisfacției cu viața pentru elevi (versiune scurtă, cu 5 itemi, a *Scalei satisfacției cu viața pentru elevi* a lui Huebner, 1994), este folosită des în cercetările internaționale realizate cu copii și adolescenți. În acest caz a fost utilizată o scală Likert cu cinci puncte (de la 1 = „dezacord total” la 5 = „total de acord”).

Indexul bunăstării personale – varianta adaptată pentru elevi (PWI-SC) (Cummins și Lau, 2005). Scala conține cinci itemi care se referă mai degrabă la domenii abstracte, generale ale vieții, variantele de răspuns fiind de la 0 = total nemulțumit până la 10 = total mulțumit. În anchetă sunt utilizați trei itemi din scala originală și doi itemi suplimentari. Acest lucru se datorează lipsei de echivalență semantică în traducerea celorlalți itemi care aparțin scalei originale. Itemii utilizați sunt satisfacția cu „toate lucrurile pe care le am”, „sănătatea mea”, „relațiile mele cu alte persoane, în general”, „felul în care sunt ascultat de adulți, în general” și „felul în care îți folosești timpul”. Itemul de satisfacție cu referire la utilizarea timpului a fost inclus în versiunea pentru adulți a PWI la propunerea lui Casas et al. (2012a) și testat cu eșantioane de adolescenți din trei țări: Brazilia, Chile și Spania. Rezultatele obținute au indicat o bună funcționare a scalei, noul item inclus contribuind cu varianță unică explicată la scala PWI.

Scala multidimensională a satisfacției cu viața pentru elevi, varianta scurtă (BMSLSS) cuprinde întrebări privind satisfacția cu cinci domenii-cheie din viața copilului: „viața ta de familie”, „prieteni tăi”, „lucrurile pe care le faci la școală”, „persoana ta”, „zona în care locuiești, în general” (Seligson et al., 2003). În studiul internațional ISCWeB toți itemii de satisfacție au fost mășurați pe o scală de la 0 = total nemulțumit până la 10 = total mulțumit. Valorile indicatorilor descriptivi și consistența internă a acestor scale sunt prezentate în tabelul 2.

Au fost eliminate cazurile cu trei sau mai multe răspunsuri lipsă dintr-o scală (SLSS5, BMSLSS, PWI-SC5). Valorile cazurilor cu mai puține răspunsuri lipsă au fost substituite prin metoda regresiei liniare. La scala OLS sunt 8.679 de răspunsuri valide (98,6%) și 123 de nonrăspunsuri. Au fost introduse în analiză doar cazurile cu cel puțin trei răspunsuri valide la fiecare scală (SLSS5, BMSLSS, PWI-SC5) și cu un răspuns valid la singurul item al scalei OLS, în total 8.709 cazuri. Tabelul 1 prezintă distribuția subeșantioanelor pe sexe, în fiecare țară. Eșantioanele au inclus adolescenți din populația școlară. Prin urmare, majoritatea adolescenților sunt de aceeași grupă de vârstă ($M = 12,1$, $SD = 0,68$). Majoritatea eșantioanelor au fost nonprobabilistice cu selecție arbitrară, stratificate urban-rural, cu excepția Spaniei unde eșantionul a fost reprezentativ pentru populația de elevi din clasa a VI-a și stratificat pe regiunile autonome ale țării. Chestionarul original în limba engleză a fost tradus în limba vorbită în fiecare dintre țările incluse în cercetare și a fost pretestat pentru a asigura înțelegerea în prealabil a conținutului întrebărilor de către adolescenți. După ce și-au dat consimțământul în cunoștință de cauză, elevii au completat chestionarul în timpul orelor la clasă. În conformitate cu etica studiului internațional și a țărilor participante, a fost necesar în prealabil, consimțământul părinților, activ în Brazilia, pasiv în Chile, Spania și România.

Tabel 1: Distribuția subeșantioanelor pe sexe

	Brazilia		Chile		România		Spania		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Băiat	462	46.5	467	57.4	656	49.2	2.772	49.8	4.357	50
Fată	531	53.5	346	42.6	677	50.8	2.798	50.2	4.352	50
Total	993	100	813	100	1.333	100	5.570	100	8.709	100
Vârsta medie	11,9		12,5		12,2		12,1		12,1	
Abaterea standard a mediei	0,83		0,68		0,41		0,68		0,68	

În toate țările s-a lucrat cu eșantioane construite aleator în cadrul instituțiilor de învățământ în care directorii și-au dat în prealabil acordul pentru colectarea datelor la clasă. În fiecare școală au fost alese aleatoriu una sau două clase de pe același nivel (de exemplu - clasa a VI-a).

Tabel 2: Media, abaterea standard și consistența internă a instrumentelor de măsurare a bunăstării subiective

Scale de bunăstare subiectivă		Brazilia (N=993)	Chile (N=813)	România (N=1.333)	Spania (N=5.570)	Total (N=8.709)
SLSS5	Cronb.α	0,816	0,757	0,801	0,803	0,802
	M	74,20	73,59	81,89	81,55	80,02
	SD	19,64	19,65	17,04	18,14	18,56
BMSLSS	Cronb.α	0,629	0,592	0,690	0,636	0,645
	M	86,19	84,18	90,47	90,81	89,61
	SD	12,79	14,56	11,3	10,36	11,48
PWI-SC5	Cronb.α	0,708	0,650	0,733	0,691	0,703
	M	85,91	84,31	90,5	90,41	89,34
	SD	13,1	14,66	10,82	10,27	11,38
OLS	M	8,87	8,57	9,30	9,17	9,1
	SD	1,833	2,426	1,446	1,512	1,66

În scopul explorării comparative a datelor au fost realizate analize descriptive și exploratorii folosind testul t pentru eșantioane independente pentru a examina scorurile medii ale indicatorilor subiectivi în funcție de gen în cele patru țări și testul Chi-pătrat pentru a testa diferențele de gen între grupul de adolescenți care percep că sunt ascultați de adulți și cei care percep că nu sunt ascultați, în cele patru țări. Analiza de varianță (ANOVA) a fost utilizată pentru a explora relația dintre percepția adolescenților privind participarea la școală, familie și comunitate, gen și bunăstarea lor subiectivă.

Rezultate

În primul rând am analizat variabilele referitoare la bunăstarea subiectivă a adolescenților pentru care s-au calculat statistici descriptive (scorurile medii și abaterile standard)

și coeficientul Cronbach alpha care indică consistența internă a fiecărei scale psihometrice. Valorile medii ale scalelor sunt ridicate în fiecare țară (tabelul 2). Așadar adolescenții au nivele crescute ale bunăstării subiective, deși acestea nu pot fi comparabile între țări (vezi Casas et al., 2015). Coeficienții Cronbach alpha s-au încadrat în limitele rezultatelor studiilor care au fost realizate anterior pe populații de copii și adolescenți (Casas et al., 2012c; Dinisman et al., 2012; Montserrat et al., 2015; Casas et al., 2015). Coeficienții Cronbach alpha indică o consistență internă bună și foarte bună pentru fiecare scală în parte, cu excepția scalei BMSLSS pentru Chile unde coeficientul Alpha Cronbach este doar acceptabil (tabelul 2).

Tabelul 3 indică diferențe semnificative între băieți și fete la scala OLS în Brazilia și Chile, în favoarea băieților. La scala SLSS5 doar în Brazilia s-au înregistrat diferențe semnificative

în raport cu genul, băieții înregistrând scoruri mai mari decât fetele. La instrumentele care măsoară satisfacția adolescenților în raport cu diferite domenii ale vieții lor s-au înregistrat

diferențe semnificative doar în Spania, fetele având scoruri semnificativ mai mari atât la scala BMSLSS cât și la indexul PWI-SC5 comparativ cu băieții.

Tabel 3: Valorile medii ale indicatorilor subiectivi pe sexe și pe țări

Indicatori de bunăstare subiectivă		Brazilia		Chile	
		M	SD	M	SD
SLSS5	Băiat	77,14	18,71	74,29	18,31
	Fată	71,63	20,07	72,64	21,31
	t	4,451		1,183	
	p	<0,001*		0,237	
BMSLSS	Băiat	86,85	12,16	84,79	13,93
	Fată	85,63	13,3	83,36	15,35
	t	1,502		1,377	
	p	0,134		0,169	
PWI-SC5	Băiat	86,73	12,13	84,89	13,72
	Fată	85,20	13,86	83,52	15,82
	t	10,831		10,322	
	p	0,067		0,186	
OLS	Băiat	8,99	1,72	8,82	2,1
	Fată	8,76	1,92	8,22	2,76
	t	1,982		3,51	
	p	0,048*		<0,001*	

Indicatori de bunăstare subiectivă		România		Spania		Total	
		M	SD	M	SD	M	SD
SLSS5	Băiat	82,29	17,46	81,28	18,30	80,24	18,38
	Fată	81,51	16,63	81,82	17,99	79,80	18,74
	t	0,833		-1,11		1,118	
	p	0,405		0,267		0,264	
BMSLSS	Băiat	90,02	11,31	90,16	10,59	89,21	11,42
	Fată	90,91	11,27	91,44	10,09	90,01	11,52
	t	-1,436		-4,622		-3,234	
	p	0,151		<0,001*		0,001	
PWI-SC5	Băiat	90,83	10,41	90,08	10,52	89,28	11,22
	Fată	90,18	11,19	90,73	10,01	89,30	11,55
	t	10,097		-20,371		-0,48	
	p	0,273		0,018*		0,632	
OLS	Băiat	9,30	1,46	9,18	1,49	9,14	1,59
	Fată	9,29	1,42	9,17	1,52	9,06	1,71
	t	,118		,155		2,076	
	p	0,906		0,877		0,038	

Numărul total de întrebări din cadrul chestionarului este de 35. Trei itemi explorează percepția participării adolescenților în familie, școală, comunitate: „părinții mei (sau persoanele care au grijă de mine) mă ascultă și țin cont de ceea ce spun”, „profesorii mă ascultă și țin cont de ceea ce spun eu”, „primăria le cere părerea

copiilor și tinerilor despre lucrurile care sunt importante pentru ei”.

Tabelul 4 prezintă distribuția variabilelor participative pe țări în funcție de gradul de acord al adolescenților. Aceste rezultate indică o percepție pozitivă a majorității adolescenților în privința exercitării dreptului lor la participare.

Cu toate acestea, există un procent de adolescenți care au raportat nivele scăzute de acord în legătură cu aceste variabile participative. În privința percepției participării în cadrul familiei, cel mai mare procent de adolescenți nemulțumiți se înregistrează în Brazilia (10,9%), tendință care se păstrează și în raport cu participarea în cadrul școlii unde s-a înregistrat un procent de 11,9% de adolescenți care au răspuns cu „dezacord” și „dezacord total” la întrebarea „profesorii mă ascultă și țin cont de ceea ce spun

eu”. Pentru variabila participare în comunitate există date doar pentru România și Spania. Peste 19% din adolescenți intră în categoria celor care raportează neparticiparea la nivel de comunitate. Se reflectă în aceste rezultate educația civică precară, dar și oportunitățile reduse oferite adolescenților de către comunitate pentru a-și exprima opinia. Cercetările viitoare vor putea identifica factorii care explică aceste percepții ale adolescenților referitoare la implicarea lor în deciziile comunității din care fac parte.

Tabel 4: Distribuția variabilelor de participare pe țări în funcție de gradul de acord

Țara	Acord/dezacord	Părinții mă ascultă și țin cont de ceea ce spun		Profesorii mă ascultă și țin cont de ceea ce spun		Primăria le cere părerea copiilor și tinerilor despre lucrurile care sunt importante pentru ei	
		N	%	N	%	N	%
Brazilia	Dezacord total	40	4,2	44	4,5	993	
	Dezacord	64	6,7	72	7,4		
	Nici acord nici dezacord	178	18,6	252	25,8		
	De acord	369	38,6	403	41,3		
	Foarte de acord	304	31,8	204	20,9		
	Total	955	100	975	100		
Chile	Dezacord total	19	2,4	14	1,8	813	
	Dezacord	14	1,8	36	4,5		
	Nici acord nici dezacord	68	8,5	163	20,4		
	De acord	199	24,9	304	38		
	Foarte de acord	498	62,4	283	35,4		
	Total	798	100	800	100		
România	Dezacord total	3	,2	33	2,5	108	9,2
	Dezacord	24	1,8	59	4,5	118	10,0
	Nici acord nici dezacord	142	10,8	328	25,2	179	15,2
	De acord	477	36,2	556	42,7	359	30,4
	Foarte de acord	671	50,9	325	25	416	35,3
	Total	1.317	100	1.301	100	1.180	100
Spania	Dezacord total	121	2,4	61	1,1	682	13,9
	Dezacord	212	4,2	80	1,5	450	9,2
	Nici acord nici dezacord	1.138	22,4	570	10,3	989	20,2
	De acord	1.841	36,2	2.130	38,7	1.294	26,5
	Foarte de acord	1.779	34,9	2.668	48,4	1.476	30,2
	Total	5.091	100	5.509	100	4.891	100

Cele trei variabile de participare (în familie, la școală și în comunitate) au fost dihotomizate (o categorie este formată din adolescenții care au răspuns cu „foarte de acord” și „de acord” și cealaltă din cei care și-au exprimat dezacordul sau dezacordul total referitor la participare).

Tabelul 5 prezintă răspunsurile adolescenților din fiecare țară în funcție de gen din categoria celor care și-au exprimat acordul referitor la cele trei forme de participare: în familie, la școală și în comunitate.

Tabel 5: Distribuția variabilelor participative pe sexe și pe țări

Țară	Gen	Numărul și procentul de răspunsuri „De acord” și „Foarte de acord”					
		Părinții mă ascultă și țin cont de ceea ce spun		Profesorii mă ascultă și țin cont de ceea ce spun		Primăria le cere părerea copiilor și tinerilor despre lucrurile care sunt importante pentru ei	
		N	%	N	%	N	%
Brazilia	Băiat	326	48,4	284	46,8		
	Fată	347	51,6	323	53,2		
	Chi-pătrat	0,19		2,208			
	p	0,664		0,137			
Chile	Băiat	415	59,5	350	59,6		
	Fată	282	40,5	237	40,4		
	Chi-pătrat	8,905*		0,108			
	p	0,003*		0,742			
România	Băiat	573	49,9	432	49	391	50,5
	Fată	575	50,1	449	51	384	49,5
	Chi-pătrat	0,04		3,110		0,125	
	p	0,842		0,078		0,724	
Spania	Băiat	1.723	47,6	2.345	48,9	1.343	48,5
	Fată	1.897	52,4	2.453	51,1	1.427	51,5
	Chi-pătrat	28,07		11,122		13,064	
	p	<0,001*		0,001*		<0,001*	

În Chile diferența între băieți și fete este semnificativă în privința variabilei *participare în familie*, aceasta indicând o șansă mai mare de a participa în cadrul familiei pentru băieți (59,5%). Și în Brazilia și România există diferențe de gen: fetele raportează un procent mai ridicat de participare decât băieții în context familial și școlar, însă aceste diferențe nu trec pragul semnificației statistice. În Spania la toate cele trei variabile de participare există diferențe semnificative între fete și băieți, datele obținute

indicând o mai mare probabilitate de participare în rândul fetelor (tabelul 5).

Tabelul 6 prezintă analiza varianței indicatorilor subiectivi în funcție de gen și de percepția participării în familie a adolescenților. Variabilele dependente din cadrul analizei sunt scalele psihometrice SLSS5, BMSLSS, PWI-SC, OLS.

Tablelul 6: *Analiza varianței scalelor SLSS5, BMSLSS, PWI-SC5, OLS în funcție de gen și percepția participării în familie*

	Variabilă dependentă	Brazilia		Chile	
		F	Sig.	F	Sig.
Gen	SLSS5	3,899	0,049*	0,154	0,695
	BMSLSS	0,140	0,708	0,049	0,825
	PWI-SC5	2,224	0,136	7,420	0,007*
	OLS	2,086	0,149	12,607	0,001*
Participare în familie	SLSS5	151,387	<0,001*	18,24	<0,001*
	BMSLSS	131,676	<0,001*	13,164	<0,001*
	PWI-SC5	278,808	<0,001*	25,466	<0,001*
	OLS	88,428	<0,001*	18,853	<0,001*
Gen * Participare în familie	SLSS5	0,085	0,771	0,213	0,645
	BMSLSS	0,092	0,761	0,022	0,882
	PWI-SC5	2,244	0,135	9,147	0,003*
	OLS	0,752	0,386	8,540	0,004*

	Variabilă dependentă	România		Spania	
		F	Sig.	F	Sig.
Gen	SLSS5	1,667	0,197	4,488	0,034*
	BMSLSS	5,422	0,020*	0,082	0,775
	PWI-SC5	12,605	0,001*	2,798	0,094
	OLS	14,839	0,001*	20,682	0,001*
Participare în familie	SLSS5	64,305	<0,001*	364,72	<0,001*
	BMSLSS	57,857	<0,001*	301,13	<0,001*
	PWI-SC5	76,132	<0,001*	418,217	<0,001*
	OLS	51,026	<0,001*	270,827	<0,001*
Gen * Participare în familie	SLSS5	0,790	0,374	5,208	,023*
	BMSLSS	8,432	0,004*	2,371	0,124
	PWI-SC5	11,173	<0,001*	6,479	0,011*
	OLS	15,685	<0,001*	18,973	<0,001*

În Brazilia diferența între fetele și băieții care raportează participarea în cadrul familiei la indicatorul SLSS5 este semnificativă, băieții (80,7) înregistrând scoruri medii mai mari decât fetele (77,5). La indicatorii PWI-SC5 și OLS diferența între fete și băieți este semnificativă în Chile: la PWI-SC5, fetele care raportează neparticiparea în familie (67,3) au înregistrat scoruri medii mai mici decât băieții (81,3), la fel și la OLS, băieții care raportează neparticipare în cadrul familiei (8,36) au scoruri semnificativ mai mari decât fetele din aceeași categorie (5,58). În Romania, la indicatorii BMSLSS, PWI-SC5 și OLS, diferența medie între fetele și băieții din categoria neparticipare este semnificativă în favoarea băieților la toate cele trei scale: BMSLSS (băieți – 81,7, fete – 71,2), PWI SC5 (băieți – 82,3, fete – 69,6) și OLS (băieți – 8,57, fete – 6,54). În Spania, la scalele care măsoară

satisfacția cu viața în general (SLSS5 și OLS) se înregistrează o diferență semnificativă la ambele scale între fetele (SLSS5 62,8, OLS 7,59) și băieții (SLSS5 67,2 și OLS 8,34) din categoria celor care percep că nu participă în familie.

În toate țările există diferențe semnificative în privința bunăstării subiective a adolescenților care raportează nivele ridicate și cei care raportează nivele scăzute de participare în familie („foarte de acord” și „de acord”) decât ceilalți (tabelul 6): adolescenții care raportează un grad mai ridicat de participare sunt mai fericiți comparativ cu cei din categoria cu neparticipare.

Diferența dintre neparticipare și participare se regăsește în fiecare categorie de gen (tabelul 6). Efectul interacțiunii dintre gen, percepția participării adolescenților în cadrul familiei și bunăstarea lor subiectivă este semnificativ pentru următorii indicatori ai bunăstării: scala

satisfacției cu viața ca întreg (OLS) în Chile (F=854), SLSS5 în Spania (F[3953] = 5,208, p=0,23) și BMSLSS în Romania (F[1171] = 8,432, p=0,004), iar la indexul bunăstării personale PWISC5 în Chile (F[730] =9,147,

p=0,003), România (F[1175] = 11,173, p=0,001) și Spania (F[3953] = 6,479, p=0,011).

Tabelul 7 prezintă analiza varianței celor patru indicatori subiectivi în funcție de gen și percepția participării în școală a adolescenților.

Tabel 7: Analiza varianței scalelor SLSS5, BMSLSS, PWI-SC5, OLS în funcție de gen și percepția participării la școală

	Variabilă dependentă	Brazilia		Chile	
		F	Sig.	F	Sig.
Gen	SLSS5	6,107	0,014*	2,110	0,147
	BMSLSS	1,614	0,204	1,065	0,302
	PWI-SC5	2,972	0,085	1,332	0,249
	OLS	0,516	0,473	4,615	0,032*
Participare în școală	SLSS5	62,417	<0,001*	27,137	<0,001*
	BMSLSS	107,008	<0,001*	75,418	<0,001*
	PWI-SC5	69,875	<0,001*	61,160	<0,001*
	OLS	28,605	<0,001*	35,673	<0,001*
Gen * Participare în școală	SLSS	0,490	0,484	10,397	0,238
	BMSLSS	0,247	0,620	0,368	0,544
	PWI-SC5	0,637	0,425	0,467	0,495
	OLS	0,971	0,325	0,478	0,490

	Variabilă dependentă	România		Spania	
		F	Sig.	F	Sig.
Gen	SLSS5	,880	0,348	0,089	,765
	BMSLSS	7,513	0,006*	15,222	<0,001*
	PWI-SC5	0,044	0,833	3,480	,062
	OLS	1,579	0,209	0,552	,458
Participare în școală	SLSS5	34,347	<0,001*	90,332	<0,001*
	BMSLSS	101,650	<0,001*	119,583	<0,001*
	PWI-SC5	70,800	<0,001*	74,480	<0,001*
	OLS	58,024	<0,001*	66,496	<0,001*
Gen * Participare în școală	SLSS	2,965	0,085	0,010	,919
	BMSLSS	3,879	0,049	7,491	,006*
	PWI-SC5	0,004	0,950	1,532	,216
	OLS	1,451	0,229	1,167	,280

La această variabilă de participare în Brazilia au fost identificate diferențe semnificative între adolescenți și adolescente doar la scala SLSS5 (băieții care au raportat participarea în școală au înregistrat scoruri medii mai mari (81,0) decât fetele (74,9). În Chile la scala OLS băieții care percep că participă în cadrul școlii au înregistrat scoruri medii semnificativ mai mari (9,1) comparativ cu fetele din aceeași categorie (8,6). La scala BMSLSS băieții români care percep că nu participă în cadrul școlii au înregistrat scoruri medii semnificativ mai mici (78,1) decât

fetele din aceeași categorie (83,6). În Spania, la aceeași scală BMSLSS, adolescenții spanioli care percep că nu participă în cadrul școlii au înregistrat scoruri medii semnificativ mai mici (79,8) decât adolescentele din aceeași categorie (85,4).

Adolescenții care raportează un grad mai ridicat de participare în cadrul școlii sunt mai fericiți comparativ cu cei care nu participă, din punct de vedere statistic diferențele dintre cele două categorii fiind semnificative în toate cele 4 țări incluse în studiu. Diferența dintre neparticipare și

participare se regăsește și la variabila „școală” în fiecare categorie de gen. În privința interacțiunii dintre gen, percepția participării în școală și bunăstarea subiectivă, diferențe semnificative se înregistrează doar în Spania la scala BMSLSS ($F[4939] = 7,491, p=0,006$).

În tabelul 8 este prezentată analiza varianței indicatorilor subiectivi în funcție de gen și percepția participării în comunitate a adolescenților.

Tabel 8: *Analiza varianței scalelor SLSS5, BMSLSS, PWI-SC5, OLS în funcție de gen și percepția participării în comunitate*

	Variabilă dependentă	România		Spania	
		F	Sig.	F	Sig.
Gen	SLSS5	0,320	0,572	2,825	0,093
	BMSLSS	2,800	0,095	21,579	<0,001*
	PWI-SC5	0,203	0,653	4,874	0,027*
	OLS	0,542	0,462	0,045	0,833
Participare în comunitate	SLSS5	28,356	<0,001*	56,516	<0,001*
	BMSLSS	37,341	<0,001*	76,760	<0,001*
	PWI-SC5	19,945	<0,001*	85,536	<0,001*
	OLS	14,906	<0,001*	63,858	<0,001*
Gen * Participare în comunitate	SLSS	1,193	0,275	5,201	0,023*
	BMSLSS	0,599	0,439	1,315	0,252
	PWI-SC5	0,163	0,686	2,864	0,091
	OLS	0,010	0,919	0,298	0,585

În ce privește interacțiunea dintre gen și bunăstarea subiectivă a adolescenților, doar în Spania la indicatorul BMSLSS diferența între fete (92,5) și băieți (91,2) este semnificativ în favoarea fetelor din categoria cu participare. Și la indicatorul PWI SC5 s-au înregistrat diferențele dintre băieți și fete: băieții care au raportat neparticipare au înregistrat scoruri medii mai mici (87,5) decât fetele din aceeași categorie (88,9).

Atât în Spania cât și în România diferențele sunt semnificative la cei patru indicatori ai bunăstării subiective, de fiecare dată adolescenții care participă având un scor mult mai mare decât cei care nu participă (tabelul 8). În privința interacțiunii dintre gen, percepția participării în comunitate și bunăstarea subiectivă, diferențe semnificative se înregistrează doar în Spania la scala SLSS5 ($F[3902] = 5,201, p=0,23$).

Discuție și concluzii

La fel ca în studiile anterioare realizate la nivel internațional (Gilman și Huebner, 2003; Casas et al., 2012c; Bradshaw et al., 2013; Casas

et al., 2013d; Rees et al., 2013), am confirmat că adolescenții din eșantioanele studiate sunt foarte mulțumiți de viața lor. Dat fiind că analiza comparativă anterioară a instrumentelor de satisfacție cu viața (OLS, SLSS5) și cu domenii specifice ale vieții (BMSLSS și PWI-SC5) pe eșantioane de adolescenți din cele patru țări Brazilia, Chile, România și Spania (Casas et al., 2015) indică o bună funcționare a acestor instrumente, am putut realiza analiza lor în raport cu variabilele referitoare la percepția participării adolescenților incluse în chestionar. În general nu au fost identificate diferențe semnificative în funcție de gen în cele 4 eșantioane, dar sunt câteva excepții: există diferențe semnificative de gen la indicatorul care măsoară satisfacția cu viața în general (OLS), în Brazilia și Chile și numai în Brazilia, la scala SLSS5, unde băieții au înregistrat niveluri mai ridicate ale satisfacției cu viața; există diferențe semnificative de gen în satisfacția cu domeniile vieții numai în Spania (și BMSLSS PWISC5) niveluri mai ridicate ale bunăstării subiective sunt printre fete.

Literatura de specialitate a relevat că, în general, satisfacția cu viața a copiilor și adolescenților nu este influențată de gen (Gilman și Huebner, 2003; Huebner, 2004; Proctor et al., 2009; Huebner et al., 2011), deși unele studii susțin că băieții tind să raporteze un nivel mai ridicat al satisfacției cu viața față de fete (Bălțătescu și Cummins, 2006; Bălțătescu, 2009; Rees et al., 2010b; Tomyň și Cummins, 2011). Există însă diferențe semnificative în privința satisfacției cu diferite domenii ale vieții (Casas et al., 2013b; Grigoraș, 2014) de care adolescenții, în funcție de gen, sunt mai mult sau mai puțin mulțumiți. De exemplu, în Chile la scala PWI-SC, fetele au raportat scoruri mai mari ale satisfacției la itemii „lucrurile pe care le au” și „siguranță” decât băieții (Alfaro et al., 2015).

Diferențele semnificative de gen în ceea ce privește satisfacția adolescenților cu anumite domenii ale vieții au fost găsite doar în Spania la instrumentele multidimensionale prin care este măsurată satisfacția cu domenii specifice ale vieții (scalele BMSLSS și PWISC5), unde fetele au înregistrat niveluri mai ridicate ale bunăstării subiective comparativ cu băieții. Așa cum subliniază cercetarea anterioară realizată pe același eșantion de adolescenți în Spania (Casas et al., 2013b), tipul instrumentului cu care este măsurată bunăstarea subiectivă explică aceste diferențe în funcție de gen.

Rezultatele au indicat în toate cele patru țări procente ridicate de adolescenți (băieți și fete) care raportează participarea lor în toate cele trei contexte de viață: familie, școală și comunitate. Aceste date sunt pe aceeași linie cu rezultatele recente obținute în Spania în studiul despre participarea adolescenților în contextul familial (González et al., 2015). Se poate afirma că rezultatele obținute sunt dovada faptului că dreptul copiilor de a fi ascultați prevăzut și promovat de Convenția Internațională cu privire la Drepturile Copilului este pus în aplicare, deși acest aspect este dezbătut la nivel internațional și sunt încă multe îmbunătățiri de adus mecanismelor de participare a copiilor și adolescenților. Procentul mai mare de adolescenți nemulțumiți de felul în care participă în familie și la școală a fost identificat în Brazilia,

dar adolescenți care au raportat neparticiparea au fost identificați și în celelalte trei țări. Aceste date pot fi explicate, în primul rând, prin diferențele din cadrul fiecărei țări în ceea ce privește contextele concrete de viață ale copiilor, stilurile parentale, modalitatea de comunicare dintre copil și părinte sau elev și profesor, dar și în felul în care adulții le oferă în general copiilor oportunități de exprimare a propriilor opinii. La variabila participare în luarea deciziilor la nivel local, la care exista date doar pentru România și Spania, procentele adolescenților care raportează neparticiparea sunt de peste 19% în ambele țări. Educația civică precară, neaplicarea legislației cu privire la drepturile copiilor și tinerilor, mecanismele deficitare de participare ale acestui segment de populație fără drept de vot, pot fi reflectate în aceste rezultate obținute. Cercetările viitoare la nivel de țară vor putea identifica factorii care explică mai în detaliu variațiile în privința percepției adolescenților referitoare la implicarea lor în deciziile comunității din care fac parte. Desigur, aici trebuie amintit că rezultatele includ felul în care fiecare adolescent participant la studiu a înțeles întrebarea din chestionar și a dat un răspuns conform înțelegerii proprii. Studii recente (Casas și Bello, 2012; Rees și Dinisman, 2015) au demonstrat statistic validitatea datelor obținute de la copii și adolescenți. Având de-a face cu percepții și opinii ale adolescenților, care sunt un grup de vârstă vulnerabil din cauza transformărilor fizice, psihice, sociale, emoționale prin care trec, datele trebuie interpretate cu precauție și completate cu studii calitative.

Rezultatele de față referitoare la percepția adolescenților asupra participării lor în familie, la școală și în comunitate sunt previzibile dacă luăm în considerare cercetările anterioare ce indică un grad mare de satisfacție a copiilor față de familie și satisfacția mai redusă cu domenii mai îndepărtate cum ar fi școala, zona de locuit sau poliția locală (Casas și Bello, 2012; Grigoraș, 2014; Rees și Dinisman, 2015). O explicație ar consta în „homeostaza cognitivă” care are ca scop menținerea unui sentiment pozitiv al bunăstării personale. Astfel, evaluarea satisfacției cu domeniile mai îndepărtate de

sinele persoanei se diminuează (Cummins și Nistico, 2002). Domeniile personale (propria persoană, familia, prietenii) sunt mai bine evaluate decât cele care sunt situate în afara microsistemului (școala, zona de locuit).

Analizele au pus însă în evidență variații între țări în privința felului în care adolescenții își percep participarea, adică în ce măsură vocea lor e ascultată de către părinți, profesori și autoritățile locale. Avem de-a face cu aceeași categorie de vârstă – adolescenți de 12 ani, dar contexte de viață diferite, care variază de la țară la țară și de la cultură la cultură (vezi exemplele din Rees și Dinisman, 2015).

În Spania, la toate cele trei variabile participative (în familie, în școală și în comunitate) există diferențe semnificative de gen, indicând o probabilitate mai mare a participării în rândul fetelor, după cum o arată și alte cercetări recente (González et al., 2015; Navaro, 2011) care a demonstrat că fetele participă mai mult în familie și în cadrul școlii comparativ cu băieții. De asemenea, în Chile există diferențe semnificative de gen în ceea ce privește participarea în cadrul familiei, însă aici datele indică o probabilitate mai mare de a participa la mediul familial pentru băieți. În rest, rezultatele în celelalte țări arată că pentru variabilele participative explorate nu există diferențe semnificative de gen.

Scorurile bunăstării subiective fluctuează în funcție de felul în care adolescenții își percep participarea în diferite contexte și de genul acestora. După cum am presupus, niveluri ridicate ale bunăstării subiective s-au înregistrat în rândul adolescenților ale căror voci se fac auzite de părinți, profesori și reprezentanți ai comunității în toate cele 4 țări. O diferență semnificativă în privința satisfacției cu viața este între categoria adolescenților care percep că participă și cea a adolescenților care percep că nu participă. Aceste date nu sunt deloc întâmplătoare și nici neașteptate. Cum am văzut în cercetările anterioare, participarea are o legătură directă și pozitivă cu bunăstarea subiectivă a adolescenților (Rees et al., 2010; Navaro, 2011; Grigoraș, 2014; González et al., 2015).

Un lucru important este sugestia că participarea adolescenților din diferite contexte socio-culturale și lingvistice prin exprimarea de opinii și influențarea deciziilor are un rol pozitiv în satisfacția acestora cu viața ca întreg și cu diferite domenii ale vieții. Participarea copiilor este o condiție a intervenției în familiile cu dificultăți (Oșvat și Marc, 2015), dar poate fi folosită și ca instrument de prevenire a unor comportamente de risc. Studii realizate cu copii și adolescenți norvegieni au demonstrat că participarea elevilor la procesul decizional din clasă este unul dintre factorii care previn apariția mai multor tipuri de violență în școală (Council of Europe, 2011b). Potrivit lui Ben-Arieh (2005), participarea, ca principiu fundamental al vieții copiilor și adolescenților, ar trebui extinsă în toate contextele vieții lor și la toate tipurile de drepturi. Unele cercetări au subliniat importanța participării copiilor în familie și a timpului de calitate petrecut împreună cu membrii familiei (McAuley et al., 2012). Participarea nu trebuie înțeleasă doar ca adolescenții să ia parte la diverse activități, ci și ca părinții să-i asculte și să îi consulte zilnic. Cum sugerează și studiile anterioare (González et al., 2015), implicațiile acestor rezultate ar trebui să intre cu prioritate atât pe agenda de cercetare, cât și pe cea a factorilor de decizie. Dacă participarea este asociată pozitiv cu nivele crescute ale bunăstării subiective, acest aspect trebuie potențat în rândul adolescenților care, conform studiilor, tind să înregistreze nivele descrescătoare ale bunăstării subiective pe măsură ce cresc (Băltătescu, 2009; Rees et al., 2010b; Casas et al., 2011; Casas et al., 2012b; Casas et al., 2014).

Studii recente au demonstrat nevoia de identificare a aspectelor pozitive din adolescență și de a pune accent pe ele, pentru a preveni comportamentele de risc în rândul acestui grup (Kalambayi et al., 2015). Participarea copiilor și adolescenților în contextele lor de viață, familie, școală și comunitate poate fi un instrument potrivit pentru dezvoltarea de abilități necognitive în rândul acestei categorii de vârstă: competențe sociale, utilizarea resurselor reziliente, gândire

critică, motivație, stimă de sine, creativitate, setarea de scopuri și planificarea activităților, networking etc. Pentru ca aceste aspecte să fie aplicate este nevoie de programe de formare dedicate părinților, profesorilor și specialiștilor pentru a promova drepturile participative ale copiilor și adolescenților și a dezvolta contexte, situații și mecanisme favorabile participării tinerei generații în toate chestiunile care îi privesc în mod direct.

Rezultatele obținute în acest studiu sugerează că cercetările viitoare trebuie să se bazeze pe un proces consultativ (metode calitative) prin care să fie integrată contribuția adolescenților cu privire la aspecte și teme relevante pentru vârsta și nivelul de înțelegere al bunăstării lor. Atunci când copiilor și adolescenților li se permite să participe activ în viața socială, nu numai ei sunt beneficiarii direcți prin faptul că sunt mai fericiți și își ating potențialul, ci și societatea beneficiază pe termen lung în urma acestui proces. Pe termen lung, costurile sociale ale neimplicării tinerei generații sunt mari (Hart, 1992; Aked et al., 2009).

Notă

¹Această lucrare este rezultatul cercetării făcută posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în

Limitările studiului de față sunt multiple. Ele țin în primul rând de categoria limitată de vârstă a subiecților intervievați (12-13 ani) și de eșantioanele de conveniență. De asemenea, analiza transversală nu permite evidențierea relațiilor cauzale între participarea la un moment dat și bunăstarea subiectivă viitoare. Nu în ultimul rând, lista indicatorilor de participare trebuie să fie mai mare pentru ca rezultatele să fie mai valide și mai ușor de utilizat.

Pe viitor, este nevoie de analize mai complexe cu privire la relațiile dintre indicatorii bunăstării subiective și cei ce țin de domeniul participare pentru a înțelege mai bine mecanismele cauză-efect ale acestor fenomene. Aceste rezultate nu fac decât să completeze literatura de specialitate cu date care indică o nevoie de continuare a cercetărilor, dar și de organizare a cât mai multor consultări cu copiii și adolescenții, ce trebuie considerați experți în privința vieții lor (Mason și Danby, 2011). Este de asemenea nevoie de o îmbunătățire a politicilor destinate copiilor și adolescenților.

Bibliografie

Alexandrescu, G. și Bălan, A. (2006) *Opinii ale elevilor privind importanța și respectarea drepturilor copilului în România*, Raport de cercetare realizat în cadrul grupului de monitorizare privind drepturile copilului. București: Organizația Salvați Copiii.

Alfaro, J., Guzmán, J., García, C., Sirlopú, D., Reyes, F. și Varela, J. (2015) Psychometric Properties of the Spanish Version of the Personal Wellbeing Index-School Children (PWI-SC) in Chilean School Children. *Child Indicators Research*, DOI 10.1007/s12187-015-9342-2.

cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional”.

Aked, J., Steuer, N., Lawlor, E. și Spratt, S. (2009) *Backing the Future: Why Investing in Children is Good for Us All*. Action for Children. London: New Economics Foundation.

Barber, T. (2009) Participation, citizenship, and well-being: Engaging with young people, making a difference. *Young*, 17, 25-40.

Bădescu, G. și Petre, N. (2012) *Bunăstarea copilului din mediul rural*. Cluj-Napoca: Risoprint.

Bălțătescu, S. și Cummins, R. A. (2006) *Using the Personal Wellbeing Index to explore subjective*

- wellbeing of high-school and college students in Romania*. 7th ISQOLS Conference: "Prospects for Quality of Life in the New Millennium", Grahamstown, South Africa. Disponibil la <http://ssrn.com/abstract=2547293>.
- Bălțătescu, S. (2008) *Involvement and trust in voluntary associations, social trust, social capital and happiness in Eastern European countries: a longitudinal comparative study, Squaring the Circle: Civil Society and Social Capital in Central and Eastern Europe*. CINEFOGO Workshop, Kaunas, Lithuania. Disponibil la <http://ssrn.com/abstract=2719304>.
- Bălțătescu, S. (2009) Bunăstarea subiectivă a elevilor de liceu și studenților. Studiu folosind „Personal Wellbeing Index”. *Anuarul Institutului de Istorie „G. Bariț” din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, VII, 147-157.
- Bălțătescu, S. (2014) *Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din România*. Ediția a doua, revizuită și adăugită. Cluj-Napoca: EIKON.
- Bălțătescu, S. și Bacter, C. (2015) *Bunăstarea văzută prin ochii copiilor români: rezultatele studiului internațional „Lumile copiilor” (ISCWeB)*. Oradea, Cluj-Napoca: Universității din Oradea, Presa Universitară Clujeană.
- Ben-Arieh, A. (1997) Introduction: Measuring and Monitoring the State of Children, în A. Ben-Arieh și H. Wintersberger (Eds.), *Monitoring and measuring the state of children: Beyond survival*. *Eurosocial Report*, 62, 9-26, Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Ben-Arieh, A. (2004) International Project on Indicators of Children's Well-Being. Disponibil la <http://prevetterresearch.net/wp-content/2009/07/International-Projecton-Indicators-of-Childrens-Wellbeing.pdf>.
- Ben-Arieh, A. (2005) Where are the children? Children's role in measuring and monitoring their well-being. *Social Indicators Research*, 74, 573-596.
- Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I. și Korbin, J. (Eds.) (2014) Multifaceted Concept of Child Well-Being, în A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes și J. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being*, Dordrecht: Springer, 1-27.
- Bian, Y., Zhang, L., Yang, J., Guo, X. și Lei, M. (2015) Subjective Wellbeing of Chinese People: A Multifaceted View. *Social Indicators Research*, 121, 75-92.
- Bradshaw, J., Hoelscher P., și Richardson, D. (2007a) An index of child well-being in the European Union. *Social Indicators Research*, 80, 1, 133-177.
- Bradshaw, J., Martorano, B., Natali, L. și de Neubourg, C. (2013) Children's Subjective Well-being in Rich Countries. *Working Paper 2013-03*. Florence: UNICEF Office of Research.
- Burke, T. (2008) *Listen and Change. A Guide to Children and Young People's Participation Rights*. London: Children's Rights Alliance for England on Behalf of Participation Works.
- Camfield, L., Streuli, N. și Woodhead, M. (2009) What's the Use of 'Well-Being' in Contexts of Child Poverty? Approaches to Research, Monitoring and Children's Participation. *International Journal of Children's Rights*, 17, 65-109.
- Casas, F., Buxarrais, M. R., Figuer, C., González, M., Tey, A., Noguera, E. și Rodriguez, J. M. (2005) Values and Their Influence on the Life Satisfaction of Adolescents Aged 12 to 16: A Study of Some Correlates. *Psychology in Spain*, 9,1, 21-33.
- Casas, F. și Saporiti, A. (coord.) (2006) Children's rights from the point of view of children, their parents and their teachers: A comparative study between Catalonia (Spain) and Il Molise (Italy). *The International Journal of Children's Rights*, 14, 1, 1-75.
- Casas, F. și Bello, A. (coord.) (2012a) *Calidad de vida y bienestar subjetivo en España. Qué afecta al bienestar de niños y niñas españoles de 1 de ESO?*, Documenta Universitaria. España, Girona: UNICEF.
- Casas, F., Bello, A., González, M. și Aligué, M. (2012b) Personal Well-Being among Spanish Adolescents. *Journal of Social Research and Policy*, 3, 2, 19-45.
- Casas, F., Sarriera, J. C., Alfaro, J., González, M., Malo, S., Bertran, I., Figuer, C., Abs, D., Bedin, L., Paradiso, A., Weinreich, K. și Valdenegro, B. (2012a) Testing the Personal Wellbeing Index on 12-16 Year Old Adolescents in 3 Different Countries with 2 New Items. *Social Indicators Research*, 105, 3, 461-482.
- Casas, F., Bălțătescu, S., Bertran, I., González, M. și Hatos, A. (2013a) School Satisfaction Among Adolescents: Testing Different Indicators for its

- Relationship with Overall Life Satisfaction and Subjective Well-Being in Romania and Spain. *Social Indicators Research*, 111, 3, 665-681.
- Casas, F., Coenders, G., González, M., Malo, S., Bertran, I. și Figuer, C. (2012b) Testing the Relationship Between Parents' and Their Children's Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 13, 6, 1031-1051.
- Casas, F., Bello, A., González, M. și Aligué, M. (2013b) Children's Subjective Well-Being Measured Using a Composite Index: What Impacts Spanish First-Year Secondary Education Students' Subjective Well-Being? *Child Indicators Research*, 6, 433-460.
- Casas, F., Alfaro, J., Sarriera, J.C., Bedin, L., Grigoraș, B., Bălătescu, S., Malo, S. și Sirlopú, D. (2015) El bienestar subjetivo en la infancia: Estudio de la comparabilidad de 3 escalas psicométricas en 4 países de habla Latina (Children's subjective well-being: A comparability study of 3 psychometric scales in 4 Latin-language speaking countries). *Psicoperspectivas, Individuo Y Sociedad*, 14, 1, 6-18.
- Chawla, L. (2001) Evaluating children's participation: seeking areas of consensus. *PLA Notes*, 42, 9-13. London: IIED.
- Commonwealth Secretariat (2002) *Participation in the Second Decade of Life. What and Why?* United Kingdom, Marlborough House Pall Mall: London SW1Y 5HX.
- Coulton, C. J., Korbin, J. E. și McDonell, J. (2009) Editorial: Indicators of Child Well-Being in the Context of Small Areas. *Child Indicators Research*, 2, 2, 109-110.
- Council of Europe (2011a) *Child and youth participation in Finland. A Council of Europe policy review*. Strasbourg Cedex.
- Council of Europe (2011b) *Tackling violence in schools High-Level Expert meeting co-organised by the Government of Norway, the Council of Europe and the UN Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children Oslo, 27-28 June 2011 Final report of the meeting*. Strasbourg Cedex.
- Council of Europe (2012) *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015) Building a Europe For and With Children*. Strasbourg. Disponibil la <http://www.coe.int/cm>. Accesat în 10 decembrie 2014.
- Crivello, G., Camfield, L. și Woodhead, M. (2009) How Can Children Tell Us About Their Wellbeing? Exploring the Potential of Participatory Research Approaches within Young Lives. *Social Indicators Research*, 90, 1, 51-72.
- Cummins, R. A. și Lau, A. (2005) *Personal Wellbeing Index-School Children (PWI-SC)*. School of Psychology, Deakin University: Melbourne.
- Cummins, R. A. și Nistico, H. (2002) Maintaining Life Satisfaction: The Role of Positive Cognitive Bias. *Journal of Happiness Studies*, 3, 1, 37-69.
- Davey, C. (2010) *Children's Participation in Decision-making: A Summary Report on progress made up to 2010*. London: Children's Rights Alliance for England.
- Delegat de Tineret al României la ONU (2015) Rețeaua de Inițiativă a Adoleșcenților. Disponibil la <http://unyouthdelegate.ro/f-romania-si-forumul-tinerilor-din-romania-lanseaza-reteaua-de-initiativa-a-adolescentilor/>.
- Department of Children and Youth Affairs (2000) *The National Children's Strategy, Our Children - Their Lives*. Dublin: Stationary Office.
- Diener, E., Lucas, R. E. și Oishi, S. (2002) Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction, în C. R. Snyder și S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*, 63-73. New York: Oxford University Press.
- Doek, J. E. (2014) Child Well-Being: Children's Rights Perspective, în A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes și J. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being*. Dordrecht: Springer, 187-217.
- Fattore, T., Mason, J. și Watson, E. (2007) Children's conceptualisation(s) of their wellbeing. *Social Indicators Research*, 80, 1, 5-29.
- Fattore, T., Mason, J. și Watson, E. (2009) When Children are Asked About Their Well-being: Towards a Framework for Guiding Policy. *Child Indicators Research*, 2, 1, 57-77.
- Garbarino, J. (2014) Ecological Perspective on Child Well-Being, în A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes și J. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being*. Dordrecht: Springer Reference, 365-1384.
- González, M., Gras, M., E., Malo, S., Navarro, D., Casas, F. și Aligué, M. (2015) Adolescents' Perspective on Their Participation in the Family Context and its Relationship with Their Subjective Well-Being. *Child Indicators Research*, 8, 93-109.

- Grigoraș, B. A. (2014) *Bunăstarea subiectivă a copiilor*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Hart, R. A. (1992) Children's Participation: From tokenism to citizenship. *Innocenti essays*, 4. Florence, Italy: UNICEF International Child Development Centre.
- Huebner, E. S. (1991) Correlates of life satisfaction in children. *School Psychology Quarterly*, 6, 103-111.
- Huebner, E. S., Antaramian, S. P., Hills, K. J., Ashley, D., Lewis, A. D. și Saha, R. (2011) Stability and Predictive Validity of the Brief Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale. *Child Indicators Research*, 4, 161-168.
- James, A. și Prout, A. (2005) *Constructing and Reconstruction Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, Second Edition. London: Routledge Falmer.
- Kalambayi, F., Toth, A., Jderu, G., Papahagi, A. și Câmpeanu, C. (2015) *Studiu privind normele sociale care influențează comportamentele de risc ale adolescenților din România – 2014*, raport UNICEF. Buzău: Alpha MDM.
- Kirby, P., Lanon, C., Cronin, K. și Sinclair, R. (2003) *Building a Culture of Participation. Involving Children and Young People in Policy, Service Planning, Delivery and Evaluation*. London: Department of Education and Skills.
- Kränzl-Nagl, R. și Zartler, U. (2010) Children's participation in school and community European perspectives, în B. Percy-Smith și N. Thomas (eds.), *A handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from the Theory and Practice*. London: Routledge, 164-173.
- Land, K. C., Lamb, V. L. și Mustillo, S. K. (2001) Child and youth well-being in the United States, 1875-1998: some findings from a new index. *Social Indicators Research*, 56, 3, 241-320.
- Lansdown, G. (2010) The realisation of children's participation rights. Critical reflections, în B. Percy-Smith și N. Thomas (eds.), *A handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from the Theory and Practice*. London: Routledge, 11-22.
- Lippman, L. H., Ryberg, R., Terzian, M., Moore, K. A., Humble, J. și McIntosh, H. (2014) Positive and Protective Factors in Adolescent Well-Being, în A. Ben-Arieh et al. (eds.), *Handbook of Child Well-Being*, Dordrecht: Springer, 2823-2866.
- Lundy, L. (2014) United Nations Convention on the Rights of the Child and Child Well-Being, în A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes și J. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being*, Dordrecht: Springer, 2439-2462.
- Mason, J. și Danby, S. (2011) Children as experts in their lives: child inclusive research. *Child Indicators Research*, Special Issue, 4, 2, 185-189.
- Mayall, B. (2000) The sociology of childhood in relation to children's rights. *The International Journal of Children's Rights*, 8, 243-259.
- McAuley, C., Mackeown, C. și Merriman, B. (2012) Spending time with family and Friends: Children's views on relationships and shared activities. *Child Indicators Research*, 5. DOI: 10.1007/s12187-012-9158-2.
- Mekonen, Y. și Tiruneh, M. (2014) Implementation of the Convention on the Rights of the Child and Its Effect on Child Well-Being, în A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes și J. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being*, Dordrecht: Springer, 2463-2501.
- Ministerul Educației și Cercetării Naționale, Consiliul Elevilor (2015) Strategia de dezvoltare organizațională a Consiliului Național al Elevilor pentru mandatul 2015-2016, București, 13-15 martie 2015: Adunarea Generală a Consiliului Național al Elevilor.
- Disponibil la: <http://wedu.ro/pg/file/cne/read/152267/strategia-de-dezvoltare-cne-2015-2016>
- Moldovanu, I., Coadă, C., Tomșa, S., Crețu, V., Gavriliuc, C., Babii, V., Moldoveanu, V., Stepan, A. și Cucuș, E. (2011) *Participarea copiilor și tinerilor*, Chișinău: Asociația European Youth Exchange Moldova.
- Morrow, V. (1999) Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. *The Editorial Board of The Sociological Review*, 744-765.
- Navaro, D. (2011) La participació social dels adolescents en el context escolar i el seu Benestar personal: Estudi psicosocial d'una experiència participativa. *Tesi doctoral*. Departament de Psicologia: Universitat de Girona.
- Palamari, E. (ed.) (2007) *Manualul Cursului Pilot privind drepturile copilului pentru profesioniștii din România*. Brașov: Eurocarta - Asociație pentru Integrare Europeană.

- Portela, M., Neira, I. și del Mar Salinas-Jiménez, M. (2013) Social Capital and Subjective Wellbeing in Europe: A New Approach on Social Capital, *Social Indicators Research*, 114, 2, 493-511.
- Oșvat, C. și Marc, C. (2015) How to perform an intervention in order to assist children coming from families facing difficulties? A case study. *Agora Psycho-Pragmatica*, 9, 1, 140-153.
- Qvortrup, J. (1987) Introduction to the Sociology of Childhood. *International Journal of Sociology*, 17, 3, 3-37.
- Quintelier, E., Hooghe, M. și Bădescu, G. (2007) *Parental Influence on Adolescents' Political Participation. A comparison of Belgian, Canadian and Romanian Survey Data*. Paper presented at the International Conference on Political Socialization, Orebro Universitet, Sweden, October 8-10, 2007. Disponibil la http://www.partirep.eu/sites/default/files/working_paper/document/1194812902.pdf.
- Rees, G., Bradshaw, J. și Goswami, H. (2010a) *Developing an index of children's subjective Well-being in England*. London: The Children's Society.
- Rees, G., Bradshaw, J., Goswami, H. și Keung, A. (2010b) *Understanding children's Wellbeing. A national survey of young people's well-being*. London: The Children's Society.
- Rees, G. și Dinisman, T. (2015) Comparing Children's Experiences and Evaluations of Their Lives in 11 Different Countries. *Child Indicators Research*, 8, 5-31.
- Rees, G. și Main, G. (2015) *Children's views on their lives and well-being in 15 countries: A report on the Children's Worlds survey, 2013-14*. York, UK: Children's Worlds Project (ISCWeB).
- Richter, R. și Zartler, U. (2011) Children participating in family decisions. *Revista de cercetare și intervenție socială*, 32, 7-24.
- Sancar, F. H. și Severcan, Y. C. (2010) In search of agency: Participation in a youth organisation in Turkey, în B. Percy-Smith și N. Thomas (Eds.), *A handbook of children and young people's participation: Perspectives from theory and practice*. London: Routledge, 277-286.
- Tomyn, A. J. și Cummins, R. A. (2011b) The Subjective Wellbeing of High-School Students: Validating the Personal Wellbeing Index-School Children. *Social Indicators Research*, 101, 405-374.
- UNICEF (2001a) *The Participation Rights of Adolescents: A strategic approach*, UNICEF Working Paper Series. Programme Division, New York, August 2001.
- UNICEF (2001b) *Young Voices. Opinion Survey of Children and Young People in Europe and Central Asia*. Disponibil la <http://www.unicef.org/polls/cee/>.
- UNICEF (2001c) *Adolescent Participation in Latin America and the Caribbean: Policy Guidelines*, Bogotá – Colombia: UNICEF Regional Office for Latin America and the Caribbean.
- UNICEF (2002) *The State of the World's Children 2003*, UNICEF House, 3 UN Plaza, New York, NY 10017, USA.
- United Nations Children's Fund (2011) *The State of the World's Children 2011. Adolescence: An age of opportunity*. New York: United Nations World Fund.
- Uniunea Europeană (2011) *Drepturile copiilor așa cum le văd ei*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene.
- United Nations General Assembly (1989) Adoption of a Convention on the rights of the child. New York.
- Veenhoven, R. (2001) *What we know about happiness*. Paper presented at the dialogue on "Gross National Happiness", January 14-15. Woudschoten, Zeist, The Netherlands.
- Walker, J., Crawford, K. și Taylor, F. (2008) Listening to children: gaining a perspective of the experiences of poverty and social exclusion from children and young people of single-parent families. *Health and Social Care in the Community*, 16, 4, 429-436.
- Weisner, T. S. (1998) Human development, child well-being, and the cultural project of development, în D. Sharma și K. Fischer (Eds.), *Socio-Emotional development across cultures. New directions in child development*, 81, Fall. San Francisco: Jossey-Bass, 69-85.
- Welsh Assembly Government (2008) *Children and Young People's Well-being Monitor for Wales*. Cardiff: Welsh Assembly Government.
- Zambrano, V., Padilla, D. și Moscoso, S. (1997) Child Participation: A Formative Right, în A. Ben-Arieh și H. Wintersberger (Eds.), *Monitoring and measuring the state of children: Beyond survival*. Eurosocial Report no. 62, Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research, 159-166.